

ПРАВО

Теорія та історія держави і права

УДК 340.1(477)

Олександр Вольвак *

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено загальним проблемам визначення правового регулювання та його ефективності, формуванню аксіологічних основ критеріїв ефективності правового регулювання мусульманського права.

Ключові слова: правове регулювання, ефективність, ефективність правового регулювання, соціальне регулювання, критерії ефективності правового регулювання, шариат, фикх, мазхаба, Коран.

Вольвак А. М. Теоретические аспекты эффективности правового регулирования в мусульманском праве.

Статья посвящена общим проблемам определения правового регулирования и его эффективности, формированию аксиологических основ критериев эффективности правового регулирования мусульманского права.

Ключевые слова: правовое регулирование, эффективность, эффективность правового регулирования, социальное регулирование, критерии эффективности правового регулирования, шариат, фикх, мазхаба, Коран.

Volvak O. M. Theoretical aspects of the effectiveness of the legal regulation in the islamic law.

The article is devoted to the general problems of the definition of legal regulation and its effectiveness, the formation of axiological foundations of the criteria for the effectiveness of the legal regulation of Muslim law

Keywords: legal regulation, efficiency, effectiveness of legal regulation, social regulation, criteria of efficiency of right regulation, sharia, mazhab, Koran.

Постановка проблеми. Дослідження ефективності правового регулювання в правових сім'ях сучасності набуває нових вимірів з огляду на процеси інтеграції та глобалізації. Взаємодія різних за своєю природою правових систем, що проявляється у розширенні міжнародного співробітництва між державами, становленні єдиних стандартів прав людини, створенні спільного економічного простору, зумовлює вироблення зрозумілих та загальних критеріїв досягнення ефективного правового регулювання незалежно від історичних, політичних, філософських та інших засад формування правових систем з метою поглиблення інтегрування у світовий простір. У свій час Гегель в роботі «Філософія Історії» дійшов висновку, що іслам давно відійшов із загальноісторичної арени і знов повернувся до східного спокою та нерухомості [1].

Після завершення «холодної війни» вийшла на передній план проблема ідейного протистояння цивілізацій, у т.ч. «ісламської загрози», на що вказував у своїй доктрині на початку 90-х років ХХ сторіччя Семюель Хантінгтон. У свою чергу, Френсіс Фукуяма стверджував про перемогу ціннісної моделі західної цивілізації.

Однак недалекоглядність таких висловлювань підтверджувалася протягом ХІХ, ХХ та початку ХХІ сторіч, починаючи з колоніальних війн та закінчуючи ренесансом мусульманської культури та її стрімким розповсюдженням на європейському континенті. Можна погодитися з Аль-Джанабі М. М., який зазначив, що упереджене ставлення до ісламської культури є відображенням суті спотвореного сприйняття перспектив прихованих потенційних можливостей альтернатив «ісламського миру» [2].

На даний час є очевидним взаємопроникнення та взаємовплив між цивілізаціями, а відтак постає науковий інтерес до з'ясування теоретичних аспектів ефективності правового регулювання в мусульманському праві, який обумовлений високою успішністю деяких країн-представниць релігійної правової сім'ї у забезпеченні політичного, економічного та соціального благополуччя. Потреба у вивченні особливостей правового регулювання в мусульманському праві також обумовлена необхідністю розширення міжнародного співробітництва України з державами мусульманського світу, удосконалення засад зовнішньої політики та впровадження кращих практик правового регулювання в українську правову дійсність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мусульманське право комплексно вивчається фахівцями-правниками у сфері загальної теорії держави і права, а також порівняльного правознавства, серед яких: Х. Бехруз, С. Є. Галюк, М. А. Дамірлі, В. В. Дудченко, Л. А. Луць, Ю. М. Оборотов, В. В. Оксамитний, М. О. Сапронова, О. Ф. Скакун та ін. Теоретичною основою дослідження слугувала праця Л. Р. Сюкіяйнен («Глобалізація і мусульманський світ: оцінка сучасної ісламської правової думки»), а також праця Лубської М. В. («Мусульманське право як філософсько-релігієзнавчий феномен»). Деякі аспекти мусульманського права висвітлено у дисертаційних дослідженнях останніх років таких авторів: Лук'янова Д. В., Аль-Брайчат Салман Давуд Салман, Мавед С. О. тощо. Проблема ефективності правового регулювання присвячені наукові праці, зокрема: С. Алексєєва, В. Бабаєва, О. Зайчука, В. Горшенєва, В. Лазарева, А. Малько, П. Рабіновича, Т. Тарахановича та інших. Водночас питання ефективності правового регулювання мусульманського права та визначення критеріїв такої ефективності, а також з'ясування його аксіологічних аспектів у науці теорії права не досліджувалися, що зумовлює новизну постановки проблеми.

Таким чином, *метою статті* є висвітлення теоретичних аспектів ефективності правового регулювання в мусульманському праві та визначення його критеріїв.

Виклад основного матеріалу. Передусім слід відзначити, що єдиного підходу до визначення терміну «правове регулювання», у зв'язку з його історичним та діалектичним розвитком, у юридичній літературі до цього часу не склалося. Так, згідно з одним підходом, правове регулювання – це вплив, який здійснюється за допомогою права та інших юридичних засобів впливу на суспільні відносини [3, с. 92–93], або здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення охорони і розвитку [4]. Згідно з іншими підходами, правове регулювання розглядається як впорядкування суспільних відносин за допомогою норм права та інших правових засобів [5]; юридичне закріплення та охорона суспільних відносин шляхом застосування правових засобів [5]; впорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою юридичних засобів [7]; процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового регулювання [8]. Існує також більш вузький підхід, відповідно до якого правовим регулюванням виступає спрямовуюча та закріплююча діяльність держави в особі її уповноважених органів та посадових осіб, а також суспільства, яка здійснюється у процесі підготовки та прийняття, зміни та відміни правових норм, їх послідуоча реалізація у конкретних суспільних відносинах, а також застосування міри державного примусу до правопорушника з метою встановлення та підтримання стійкого та ефективного правопорядку для забезпечення збереження та оптимального розвитку суспільства та особистості [9, с. 207–208]. Інші вчені визначають правове регулювання через його механізм, за допомогою якого та в результаті дії якого учасники соціальних відносин отримують взаємообумовлені права та обов'язки [10]; через дію права, під якою розуміється інформаційний, ціннісно-мотиваційний та безпосередній регулюючий вплив на суспільні відносини в межах визначеного простору, часу та колу осіб [11]; або як одну із форм впливу права на суспільні відносини – впливу за допомогою специфічних правових засобів: норм права, правовідносин, актів реалізації [12].

Враховуючи викладене, правове регулювання можливо визначити як цільовий вплив держави, членів та інститутів громадянського суспільства правовими засобами на суспільні відносини, в результаті якого вони отримують взаємні права та обов'язки.

Загалом із початку 60 років ХХ століття з утвердженням регулюючої функції права у радянській правовій доктрині досліджувалися окремі елементи механізму правового регулювання, особливості їх функціонування, їх вплив на суспільні відносини, поведінку та свідомість людей. Разом з тим, тривалий час у центрі уваги теорії держави і права перебували переважно правові норми, їх класово-вольова сутність, структура, класифікація та система, їх об'єктивізація у юридичних нормативних актів, реалізація норм у правовідносинах, юридична техніка тощо [3, с. 94].

У той же час варто звернути увагу, що проблема ефективності правового регулювання суспільних відносин активно обговорювалася у 70–80-х роках. У подальшому до цієї проблеми вчені-юристи поверталися все рідше. Але справа не тільки у втраті інтересу до цієї важливої теми, а перш за все у тому, що вивчення цієї проблеми звелось до загальних теоретичних роздумів і менш за все – до практично-конкретного її вирішення. Ймовірно, це пояснюється і тією обставиною, що останні досягнення науки, зокрема, кібернетики, були недостатньо глибоко осмислені [14]. Проте кардинальні зміни у дослідженні проблем правового регулювання відбулися на початку 90-х років ХХ ст. і були пов'язані з відмовою суспільства від ідеологізації юридичної науки, а також з проголошенням України незалежною суверенною державою. Конституція України чітко визначила, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Відповідно, розв'язання проблеми ефективності правового регулювання у сучасних умовах розвитку правової системи України постає однією з провідних, оскільки надає можливість для сталого розвитку права, як регулятора суспільних відносин.

Отже, слід констатувати значимість правового регулювання для успішного розвитку суспільства, оскільки саме ефективне правове регулювання забезпечує захист прав особистості, стабільність, порядок і організованість суспільства, реалізацію перспектив соціального та економічного розвитку. З огляду на це, визнання важливості та соціальної цінності права спричинило необхідність дослідження проблеми сутності правового регулювання та шляхів підвищення його ефективності.

Розуміння ефективності тісно пов'язане з терміном «ефективний» (лат. *effectivus*, що означає «продуктивний»), «ефект» (від лат. *effectus*) визначає вплив відомого фактора в певних умовах на визначений об'єкт, явище або ситуацію.

З метою визначення ефективності правового регулювання, з нашої точки зору, необхідно враховувати систему цінностей та цілей, у контексті яких проводиться оцінка, з'ясувати, який результат вже досягнуто, визначити рівень ефективності правового регулювання в залежності від прийнятого методу правового регулювання та/або управлінських рішень.

З одного боку, визначити результат (ефективність) правового регулювання не є складним завданням, але визначити, як результат співвідноситься із поставленими цілями правового регулювання, – є достатньо складним завданням з огляду на багатоманітність проявів суспільних відносин, які були піддані відповідному правовому регулюванню.

Під час оцінки ефективності правового регулювання постає питання надання належної оцінки динамічним зв'язкам у правовому регулюванні. Ефективність прийнятих рішень під час правового регулювання тих чи інших суспільних відносин може бути визначена через великий проміжок часу, а може бути не визначеною взагалі.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу позиція Малько А. В., який зазначає, що критерій ефективності у кінцевому рахунку виявляється у ступені досягнення відповідних цінностей, а сама ефективність виступає як досягнута мета, результативна цінність або ціннісна результативність, якість реалізованої цінності (корисність) [3, с. 134–135].

Ефективність правового регулювання може також оцінюватися за різними критеріями. Одним із її можливих показників є з'ясування того, чи забезпечують обрані в процесі правової регламентації суспільних відносин конкретні способи регулятивного впливу на поведінку людей (дозволи, заборони, зобов'язання, рекомендації, заохочення тощо) відповідні ним форми реалізації правових норм (використання, виконання, дотримання). Інший підхід до оцінки ефективності правового регулювання полягає в аналізі того, якою

мірою зазначені форми реалізації норм права забезпечують досягнення всього спектра намічених при його плануванні правових цілей: кінцевих та проміжних, основних та вторинних [14].

Реалізація цінності права як регулятора суспільних відносин з метою забезпечення оптимального рівня прав та законних інтересів людини та супутні фактори для дій індивіда щодо досягнення вказаної цінності – є умовами ефективного правового регулювання.

На нашу думку, для визначення ефективності правового регулювання необхідно виходити із ціннісно-цільового підходу, який передбачає визначення, по-перше, наскільки забезпечені у правовому регулюванні тих чи інших суспільних відносин ідеї свободи, рівності, справедливості, гуманізму, толерантності; по-друге, чи досягнута мета регулювання, і як (якісно та кількісно) змінилися показники розвитку суспільних відносин, що підлягали регулюванню за допомогою права.

Практичного значення для розуміння єдності ціннісно-цільового дослідження ефективності правового регулювання як явища правового буття набуває аналіз ефективності правового регулювання саме в мусульманському праві, якому властива єдність права та релігії іслам, з урахуванням існування, власне, ісламського права та права мусульманських держав, яке повинно відповідати йому.

Мусульманське право, як зазначає Р. Давід, не є самостійною галуззю науки. Склавшись у своїй основі ще у VII – X ст. ст. у період становлення та розвитку феодалних відносин в Арабському халіфаті, воно виступає однією зі сторін ісламу.

До цього часу дискусійним є питання щодо визначення шаріату як явища мусульманської правової культури. У вузькому значенні, шаріат є сукупністю встановлених норм права, які закріплені у Корані та Сунні (запису переказів та легенд про життя Мухаммада, його діяння, висловлювання, відомості про життя пророка тощо).

У зв'язку з необхідністю пристосування Корану та Сунни до потреб правовідносин, які виникають у повсякденному житті, велике значення набуває тлумачення сур Корана та хадісів Сунни улемами та суддями, що становить у сукупності – Тефсір, який разом з Кораном та Сунною є основою мусульманського права.

У широкому значенні, під шаріатом розуміється весь комплекс правових норм, положень, та мазхабов (тлумачень), які розроблені різними релігійно-юридичними школами.

В ісламській релігії сукупність повелінь та заборон Бога, які засновані на аятах Корану та Сунні, що відносяться до практичної діяльності мусульман, називається шаріатом («прямий, правильний шлях») [13]. У безпосередньому перекладі – «тропа, яка протоптана худобою до місця водопою».

Слід також звернути увагу на той факт, що джерела мусульманського права також почали доповнюватися, – окрім Корану, Сунни та Тефсіра, – Іджмою (консультації окремих теологів та юристів, схвалених уммою), Кіясом (тлумачення за аналогією), Урфом (сукупність звичаїв), Амалом (судовий прецедент) та Кануном (закони та постанови державної влади). Крім того, необхідно звернути увагу на адаб (звичай, традиція) як джерело мусульманського права, який також регулює спосіб життя мусульманина.

Шаріат (встановлений шлях) вказує, в що мусульманин повинен вірити, а в що ні, вказує віруючим, що треба роботи, а що ні. Це є сукупність, так би мовити, абсолютних норм (насс, *мн.* нусус), що регламентовані та закріплені у текстах Корану («Ясне писання» ал-кітаб ал-мубин), Сунни (закон, зразок) та Тефсіру, які становлять вищий рівень ієрархії джерел мусульманського права та Іджму, Кіяс, Урф, Амал, Канун та Адаб, що знаходяться на нижчому рівні ієрархії.

На підставі зазначених джерел права створено фікх («знання, глибоке розуміння») – власне «ісламське право», яке предметом свого регулювання охоплює обов'язки людини по відношенню до Аллаха (ібада), розглядає проблеми взаємовідносин людини із суспільством: етика, сім'я, особистість, відповідальність за злочини та порушення закону, міжнаціональні та міжрелігійні відносини, торгівля (муамала) та покарання за правопорушення (укуба), яке виражається у діяльності ісламських правників (факіфов), спрямованої на розуміння Корану та Сунни як джерел мусульманського права.

Свій розвиток фіхк знайшов у різних правових школах – мазхабах, а саме: Ханафітський мазхаб (мусульманська Іспанія, Північна Африка), Шафіїтський мазхаб (Сирія, Східна Африка, Індонезія), Ханбалітський мазхаб (Аравія), які являють собою ортодоксальні мазхаби. Крім того, під час різних суспільно-історичних протиріч у мусульманському суспільстві склалися інші течії: Малікітський мазхаб Зейдітський мазхаб, Джафарітський мазхаб, Захарітський мазхаб.

Слід зазначити, що поряд з релігійним змістом, Коран містить суцільно юридичні положення – тобто своєрідний перелік способів регулятивного впливу на поведінку людей, відповідні форми реалізації положень Корану.

Іслам зобов'язує своїх послідовників, зокрема, бути правдивими, щедрими, поважати батьків «О ті, які увірували! Бійтесь Аллаха та будьте з правдивими» (9:119), «Все, що ви витрачаєте, це корисно для вас самих. Ви витрачаєте це тільки із-за прагнення до Ліку Аллаха. Яке б добро ви не витратили, вам воздасться сповна, і з вами не вчинять несправедливо» (2:272).

Коран також містить норми-заборони, наприклад, ширк (здійснення земного поклону не Аллаху та звернення з молитвою не до нього), заборону чаклунства, несправедливості, вбивства, посягання на майно людей, обману, посягання на честь особи, азартні ігри, лихварство, скупість та неправдиві свідчення.

Універсальною санкцією за порушення встановлених норм є гріх, погроза бути проклятим та позбавитися захисту Аллаха. «Якщо хто-небудь умисно вб'є віруючого, то помста йому буде Геєнна, у якій він буде вічність. Аллах розсердиться на нього, прокляне його та приготує йому великі страждання» [9, с. 223].

Пророк сказав у Міні в своєму прощальному Хаджі: «Ви знаєте, який сьогодні день?». Вони (тобто його товариші) відповідали: «Аллах і Його Посланник знають краще». Він сказав: «Воістину, це священний день (день Арафа в хаджі). Чи знаєте ви, який це місяць?». Вони (його товариші) відповіли: «Аллах і Його Посланник знають краще». Він сказав: «Священне місце (Мекка і її околиці). Чи знаєте ви, який це місяць?». Вони (його товариші) відповіли: «Аллах і Його Посланник знають краще». Він сказав: «Священний місяць (місяць Зуль-Хіджа, 12-й місяць Ісламського календаря). Воістину, Аллах зробив ваше життя, ваше багатство і вашу честь недоторканими і священними, як і святість цього (священного) дня, в цьому (священному) місяці, в цьому (священному) місці».

Закони і вчення Ісламу, надані Аллахом, тому і не змінні, вони мають божественне походження. Той, хто утвердив його – Творець усього суцільного, Той хто знає, що найкраще підходить для конкретних умов, що виправляє всі помилки. Ідея єдності держави та релігії виходить та ґрунтується не тільки на релігійній єдності умми, а на очікуванні від ісламу на збереження релігії, життя, честі, багатства, розуму, потомства, а також захисту прав слабких та людей з обмеженими можливостями.

Дослідження класичних творів ісламської політико-правової думки ал-Маварді, ал-Газалі, ібн-Сіна, аль-Фарабі та інших дозволяє зробити висновок, що іслам є типом сучасного світогляду та дозволяє здійснити пізнання самої суті ісламського права.

Для визначення ціннісних орієнтирів мусульманської правової системи та критеріїв ефективності правового регулювання в межах цієї системи, слушною є позиція А. Х. Саїдова, який вважає, що важливим є предметний зміст узагальненого уявлення про конкретно-історичні типи мусульман відносно цілей та норм їх правомірної (неправомірної) поведінки, яка втілюється у концентрованому вираженні історико-юридичного досвіду та смислу правової культури ісламської цивілізації [15, 4:93].

Розглядаючи вказане питання, дослідженню підлягає симбіоз правових та духовних (релігійних) орієнтирів, з якими індивід (мусульманин) та умма (мусульманська громада) співвідносять власну поведінку та спосіб життя.

Основоположним принципом ісламу є принцип єдиного Бога – принцип тавхид, вказаний принцип передбачає визнання Бога (Аллаха) та відсутність інших богів, – вони відсутні взагалі. Це відповідає монотеїзму ісламу. Реалізація цього принципу виражається через тавхид ал-аф ал тавхид – «забезпечення єдності дій». Всі дії, процеси та події вчиняються по волі єдиного Створювача (Аллаха). У Корані сказано: «Він – Аллах, окрім

Нього немає бога, Він знає потаємне та відкрите, і Він – Милостивий, Милосердний! Він – Аллах, окрім нього немає бога, Цар, Пресвятий, Мирний, Вірний, Охоронець, Великий, Сильний, Звеличений. Пречистий Аллах від тих, кому поклоняються поряд із ним. Він – Аллах, Творець, Створювач, той який наділяє образом. Йому належать прекрасні імена, славить Його те, що на небесах та на землі, а Він – Великий, Мудрий!» [16].

Монотеїзм ісламу зумовив, зокрема, і множинність підходів до визначення меж автономності людини в мусульманській правовій системі через реалізацію відповідних прав та обов'язків мусульман та умми.

Іслам розглядає людей як рівних, мусульман та не мусульман, тобто з точки зору сприйняття Закону чи ні. Крім того, зі смертю Мухаммада закінчилося посередництво між Аллахом та людьми – всі рівні перед Богом – «О ви, які увірували! Воістину, Ми створили вас із чоловіка та жінки і зробили вас народами та племенами, щоб ви знали одне одного. Воістину, найшановніші з-посеред вас перед Аллахом – найбільш богобоязливі! Воістину, Аллах – Всезнаючий, Всевідаючий!» [15, 59:22–24].

Людина в ісламі постає, по-перше, як фітра – правильної людської природи, – «Ми створили людину в найкращому образі» [15, 49:13], по-друге, як Бога на його землі. Життя поділяється на життя земне (дунія) та життя після воскресіння (ахира).

Концепт хасана (добрий вчинок) та концепт саййи'я (злой вчинок) в ісламі виступають у загальному вигляді для визначення поведінки особи, слідування Закону (всієї сукупності джерел права). Невиконання вимог Закону є гріхом. Гріхи бувають великі (кабіра) та малі (сагіра), остаточне визначення цих категорій в мусульманському праві відсутнє і залежить від їх розуміння відповідним мазхабом.

Терпимість до інших релігій знайшло своє визначення в аяті 3:19 «Воістину, релігія перед Аллахом – іслам! Ті, кому дано Писання, розійшлися поміж собою через взаємну ненависть лише після того, як до них прийшло знання» [15, 95:4]. За всю історію мусульманського світу, якщо війни і траплялися, вони носили випадковий та несистемний характер. Мета Мухаммада – утвердження тавхида.

З урахуванням викладеного, слід зробити наступні висновки:

- ефективність правового регулювання в мусульманському праві досягається, перш за все, силою релігії та страхом перед Аллахом при невиконанні його приписів. У даному випадку критерієм ефективності виступає єдність віри та свідомості; догматів, канонів Корану та способу життя мусульманина та визначення і захист прав і свобод особи;

- основні ціннісні характеристики ісламу та ісламського права як його частини перебувають у нерозривному зв'язку;

- основоположними цінностями, на підставі яких можливо визначати ефективність правового регулювання як різновиду соціального регулювання у мусульманському праві є: умма, тавхид, фітра, хасана, саййи'я, рівність всіх людей та релігійний плюралізм;

- розгляд критеріїв ефективності правового регулювання в мусульманському праві, які базуються на ціннісних основах ісламу, неможливі без урахування їх динамічного розвитку, в межах тих чи інших суспільних відносинах, які склалися між суб'єктами правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Гегель. Собрание сочинений. Философия Истории. – М., 1935. – Т. 8. – С. 389.
2. Аль-Джанаби М. М. Ислам. Цивилизация, культура, политика / М. М. Аль-Джанаби. – М., 2015. – С. 212.
3. Общая теория государства и права : в 3-х томах / под ред. проф. Марченко М. Н. – Москва : Изд-во «Норма», 2007. – Т. 3.
4. Теория государства и права / под ред Бабаєва В. К. – М., 2006. – С. 229.
5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії держави і права / П. М. Рабінович. – К., 1995. – С. 151.
6. Черданцев А. В. Теория государства и права / А. В. Черданцев. – М, 2001. – С. 342.
7. Тарахонич Т. І. Ефективність правового регулювання [Електронний ресурс] / Т. І. Тарахонич. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8235/Tarakhonych_Efektyvnist.pdf

8. Теорія держави і права / за ред. Петришина О. В. – Х, 2014. – С. 134.
9. Загальна теорія держави і права / за ред. Цвіка М. В., Петришина О. В. – Х., 2009. – С. 207–208.
10. Проблемы теории государства и права / под ред. В. М. Серых. – М., 2008. – С. 194.
11. Табарин И. В. Современная теория права / И. В. Табарин. – М., 2008. – С. 91.
12. Проблемы общей теории права и государства / под ред. Нерсесянца В. С. – М., 2006. – С. 414.
13. Проблемы общей теории права и государства / под ред. Керимова Д. А. – Тюмень, 2005. – С. 191–192.
14. Исламский энциклопедический словарь / под ред. к. ф. н. Али-заде А. – Москва : «Ансар», 2007. – С. 365.
15. Коран / перевод Крачковского И. Ю. – М., 1990.
16. Философия права / под ред. М. Н. Марченко. – М., 2011. – Т. 2. – С. 64.

* *Вольвак Олександр Миколайович – адвокат.*

Стаття надійшла до редакції 9 грудня 2017 р.

УДК 340(477)

Володимир Омельчук *

УЧАСТЬ ДУХОВЕНСТВА У КОДИФІКАЦІЇ СУДОЧИНСТВА ГЕТЬМАНАТУ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.

*У статті висвітлюється участь Церкви у політико-правових процесах Гетьманату. Розкрито особливості участі Церкви у роботі кодифікаційної комісії Гетьманату.
Ключові слова: церква, Гетьманат, право, кодифікація, кодекс.*

Омельчук В. В. Участие духовенства в кодификации судопроизводства Гетманщины первой половины XVIII века.

*В статье освещается участие Церкви в политико-правовых процессах Гетманщины. Раскрыты особенности участия Церкви в работе кодификационной комиссии Гетманщины.
Ключевые слова: церковь, Гетманат, право, кодификация, кодекс.*

Omelchuk V. V. Clergy participation in judicial proceedings codification of the Hetmanate in the first half of the 18th century.

The article covers the Church participation in the political and legal processes of the Hetmanate. The peculiarities of the Church participation in the work of the Hetmanate's codification commission are revealed.

Keywords: church, Hetmanate, law, codification, code.

Одним із напрямів посилення ефективності правових інститутів Гетьманату стало запровадження нового Кодексу. Робота щодо кодифікації розрізненних, часто суперечливих норм права, які діяли у Козацькій державі, активно тривала вже у 20-х рр. XVIII ст. Разом з тим, помітними були різні правові орієнтації окремих груп населення Гетьманату. Зауважимо також відмінності позицій представників духовенства при захисті своїх станових інтересів.

Об'єктом дослідження виступає участь Церкви у політико-правових процесах Гетьманату. Предметом є представництво ченців та духовенства у процесі української кодифікації першої половини XVIII ст. *Метою статті є з'ясування особливостей участі Церкви у впорядкуванні норм права Гетьманату.*

Характеризуючи міру наукової розробки досліджуваної теми, звернемо увагу на окремі роботи І. Теличенко [14], І. Черкаського [17], З. Когута [5], К. Вислобокова, І. Мищака [8], [16].